

# بررسی تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهر اصفهان بر ارتقاء سواد اطلاعاتی دانش آموزان از دیدگاه کتابداران و آموزگاران

مینا افشار\*، فرشید دانش\*\*

\* عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان [mina\\_afshar2003@yahoo.com](mailto:mina_afshar2003@yahoo.com)

\*\* عضو هیئت علمی دانشگاه علوم پزشکی اصفهان [afshari@mng.mui.ac.ir](mailto:afshari@mng.mui.ac.ir)

تاریخ دریافت: ۱۳۸۷/۸/۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۸۷/۹/۱۵

## چکیده

هدف پژوهش حاضر بررسی تاثیر کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهر اصفهان بر ارتقاء سواد اطلاعاتی دانش آموزان از دیدگاه کتابداران و آموزگاران پرداخته است. روش این پژوهش پیمایشی و داده‌ها با استفاده از پرسشنامه گردآوری شد. جامعه آماری این تحقیق ۴۴ نفر از آموزگاران مدارس و کتابداران کتابخانه‌هایی است که به صورت مشترک در طرح خودگردان شهرستان اصفهان شرکت دارند. نتایج حاصل از بررسی داده‌ها مبین این امر است که برنامه‌های آموزشی غیررسمی کتابخانه‌های کانون موجب ارتقاء مهارت‌های سواد اطلاعاتی دانش آموزان می‌شود. برنامه‌های مذکور در ایجاد و ارتقاء مهارت‌هایی مانند حس کنجکاوی و روحیه پرسشگری، انتخاب و جستجوی منابع اطلاعاتی مناسب، تفکر انتقادی و خلاق و انجام کارهای گروهی موثر بوده است.

**کلیدواژه‌ها:** آموزش غیررسمی، سواد اطلاعاتی، کتابدار، آموزگار، دانش آموز

دسترسی و استفاده موثر از اطلاعات برای تمامی قشرهای جامعه، بویژه دانشجویان و دانش‌آموزان دارای اهمیت زیادی است. امروزه انتقال اطلاعات و دانش به منظور تربیت نیروی انسانی یکی از ملزومات اساسی برای توسعه محسوب می‌شود. پریخ (۱۳۸۶) بر این باور است که اطلاعات همچون خون در رگهای نظام آموزشی و تغذیه‌کننده سلولها یا دانش پایه دانش‌آموزان، دانشجویان و یا سایر اقشار می‌ماند. پس از بحث در مورد اهمیت اطلاعات بهتر است در رابطه با چگونگی دسترسی به اطلاعات با کیفیت به بحث پرداخته شود. شواهد و مطالعات پیشین حاکی از این امر است که مهمترین و شاید شیوه حائز اهمیت برای دستیابی به اطلاعات با کیفیت در تمام عمر، یادگیری و ارتقاء مهارتهای سواد اطلاعاتی است (نوروزی چاکلی، ۱۳۸۳). البته سایر صاحب‌نظران این زمینه نیز با تعاریفی که از مفهوم سواد اطلاعاتی ارائه می‌دهند بر این موضوع صحه می‌گذارند؛ آنها سواد اطلاعاتی را قدرت دسترسی به اطلاعات با ارزش، آگاهی از چگونگی سازماندهی دانش و اطلاعات و روشهای مختلف جستجو و توان تشخیص موثرترین اطلاعاتی که برای حل مشکلات و تصمیم‌گیریها لازم باشد، می‌دانند (کوستا، ۱۹۸۵؛ فارمر<sup>۲</sup>، ۲۰۰۱).

یکی از مهمترین و بهترین شیوه‌های ایجاد و ارتقاء مهارتهای سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان در هر نظام یادگیری، استفاده از روشهای آموزش غیررسمی است. بررسی‌ها حاکی از این است که در نظام آموزش رسمی کشورمان بهای کمی به ایجاد و ارتقاء مهارتهای سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان داده شده است، یکی از اساسی‌ترین دلایل این کم توجهی، بهاء ندادن به آموزش غیررسمی در کشورمان می‌باشد. در ادامه این مقاله، جهت روشن‌تر شدن موضوع، تعاریفی از مفاهیم آموزش غیررسمی ارائه می‌شود. لیوینگستون<sup>۳</sup> (۱۹۹۹) بر این باور است که یادگیری غیررسمی به هر فعالیتی اطلاق می‌شود که به دنبال آن درک دانش یا مهارت، خارج از برنامه آموزشی موسسه‌ها یا در دوره‌های کارگاهی که توسط مراکز آموزشی و اجتماعی برگزار می‌شود به دست آید. به عبارت دیگر، یادگیری غیررسمی از آن دسته یادگیری‌هایی است که خارج از یک برنامه درسی مستقیم اتفاق می‌افتد.

در ایران برای پرکردن این خلاء یکی از موسساتی که در طول سالیان متمادی این موضوع را در رأس اهداف و فعالیتهای خود قرار داده، کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان می‌باشد. تاسیس موسسه مذکور به میانه دهه چهل شمسی (سال ۱۳۴۴) باز می‌گردد و عرصه فرهنگ، ادب، تعلیم و تربیت و هنر ایران در این سالها شاهد رشد، بالندگی و تکامل این نهاد تاثیر گذار بوده است. کتابداران

<sup>1</sup> Costa

<sup>2</sup> Farmer

<sup>3</sup> Livingstone

کنون در این مراکز که کتابخانه‌هایی با روش باز در آن قرار گرفته است علاوه بر امانت دادن کتاب به ارائه ۳۷ عنوان فعالیت فرهنگی هنری می‌پردازد. قصه‌گویی، شعرخوانی، نمایش عروسکی، پخش فیلم، تهیه روزنامه دیواری، کتابخوانی، نقاشی، سفالگری، تکه چسبانی، گفتگوهای آزاد و ... از جمله این فعالیتهای فرهنگی است. از سویی دیگر آثار فرهنگی، ادبی و هنری تولید شده در این نهاد مخاطبان گسترده‌ای را در سراسر کشور تحت پوشش خود قرار می‌دهد؛ این در حالی است که تمامی فعالیتهای عنوان شده از پشتوانه پژوهشی گسترده‌ای برخوردار است که این مهم در بخش پژوهش کنون صورت می‌پذیرد. در این میان کنون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهرستان اصفهان به منظور ارتقاء سطح سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان دوره ابتدایی این شهرستان از طریق آموزش غیررسمی دست به ابتکاراتی زده است. از جمله این ابتکارات طرح خودگردان می‌باشد.

طرح مذکور با هدف استفاده از تمامی امکانات بالقوه کنون در طول سال تحصیلی و همچنین به منظور ارتقاء مهارتهای سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان شهرستان اصفهان از سال ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۳ با عنوان کنون و مدرسه و از ۱۳۸۴ تا کنون با عنوان طرح خودگردان توسط کتابداران کتابخانه‌های کنون و برخی از آموزگاران مدارس ابتدایی اجرا می‌شود. در این طرح، دانش‌آموزان دوره ابتدایی برخی از دبستان‌های شهرستان اصفهان به همراه آموزگاران خود هفته‌ای یک روز کلاسهای درس خود را در محیط کتابخانه‌های کنون برگزار می‌کنند. کتابداران متخصص در این طرح با اجرای برنامه‌های فرهنگی و آموزش غیررسمی مهارتهای پایه سواد اطلاعاتی را به دانش‌آموزان یاد می‌دهند.

مساله این پژوهش بررسی تاثیر آموزشهای غیررسمی کنون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهرستان اصفهان، در قالب طرح خودگردان، بر ارتقاء مهارتهای سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان دوره ابتدایی از دیدگاه کتابداران متخصص و آموزگاران می‌باشد.

### هدف پژوهش:

هدف اصلی این پژوهش تعیین تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کتابخانه‌های کنون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهر اصفهان بر مهارتهای ارتقاء سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان از دیدگاه کتابداران و آموزگاران می‌باشد. علاوه بر هدف اصلی، پژوهش حاضر اهداف فرعی دیگری را نیز مد نظر دارد که عبارتند از:

۱. تعیین توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کنون بر ایجاد حس کنجکاوی و روحیه پرسشگری؛
۲. تعیین توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کنون بر آگاهی دانش‌آموزان از اهمیت دسترسی به اطلاعات مناسب؛

۳. تعیین توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر نحوه انتخاب و جستجوی منابع اطلاعاتی مناسب توسط دانش‌آموزان؛
  ۴. تعیین توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی دانش‌آموزان در نقد و پالایش منابع اطلاعاتی؛
  ۵. تعیین توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی استفاده از انواع منابع اطلاعاتی توسط دانش‌آموزان؛
  ۶. تعیین توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی تفکر انتقادی و خلاق دانش‌آموزان؛
  ۷. تعیین توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی دانش‌آموزان در شرکت در کار گروهی و منظور انجام تحقیقات و تکالیف درسی؛
  ۸. تعیین توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر استفاده آگاهانه و مسئولانه از منابع اطلاعاتی توسط دانش‌آموزان؛
  ۹. تعیین توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر میزان استفاده دانش‌آموزان از انواع منابع اطلاعاتی.
- به منظور نیل به اهداف فوق، پاسخ‌گویی به پرسشهای زیر ضروری است.

### پرسشهای پژوهش:

۱. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر ایجاد حس کنجکاوی و روحیه پرسشگری چگونه است؟
۲. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر آگاهی دانش‌آموزان از اهمیت دسترسی به اطلاعات مناسب به چه میزان است؟
۳. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر نحوه انتخاب و جستجوی منابع اطلاعاتی مناسب توسط دانش‌آموزان به چه میزان است؟
۴. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی دانش‌آموزان در نقد و پالایش منابع اطلاعاتی به چه میزان است؟
۵. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی استفاده از انواع منابع اطلاعاتی توسط دانش‌آموزان به چه میزان است؟
۶. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی تفکر انتقادی و خلاق دانش‌آموزان به چه میزان است؟

۷. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی دانش‌آموزان در شرکت در کار گروهی به منظور انجام تحقیقات و تکالیف درسی چقدر است؟
۸. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر استفاده آگاهانه و مسئولانه از منابع اطلاعاتی توسط دانش‌آموزان چقدر است؟
۹. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر میزان استفاده دانش‌آموزان از انواع منابع اطلاعاتی چقدر است؟

### پیشینه پژوهش

گالر<sup>۱</sup> و همکارانش (۱۹۹۷) در مقاله‌ای با عنوان "سواد اطلاعاتی: الگویی برای استفاده در کتابخانه‌های آموزشی" برای باور است که سواد اطلاعاتی قدرت دسترسی به منابع اطلاعاتی و استفاده از آنهاست. سواد اطلاعاتی امری ضروری در آموزش کودکان است. کودکان باید با مهارت‌های سواد اطلاعاتی آشنا شوند و شیوه تولید و یافتن اطلاعات را فراگیرند. وی همچنین الگویی ارائه می‌دهد که شامل سه بخش است: ابزار جست‌وجو، مسیر جست‌وجو، و موضوع‌های نمونه. نتایج این پژوهش سبب گردیده تا محققان طرح عمومی این الگو را با گسترش آن در آینده بررسی کنند. حوزه‌های تخصصی گسترش شامل گردآوری تعداد زیادتری از منابع و توضیح بیشتر در مورد نیازهای دانش‌آموزان ابتدایی تا دانشگاهی است.

فارمر (۲۰۰۱) در مقاله‌ای با عنوان "سواد اطلاعاتی" نتیجه می‌گیرد که روش اصلاحی برای همه مدارس در جامعه اطلاعاتی و عصر اطلاعات، دستیابی و نیل به سواد اطلاعاتی امری ضروری و حیاتی است. نیاز دانش‌آموزان برای دستیابی به منابع موثق و معتبر و کارآمد بر همگان مبرهن و آشکار است. مطمئناً از آنجا که آموزش بر اساس استانداردها ارزیابی را ساده و تمایز میان موسسات را آشکار می‌نماید، به زودی این امر عمومی و فراگیر خواهد شد. این موضوع از لحاظ نظری به پایه‌ای بودن دانش می‌پردازد. البته دانش استاندارد یک موضوع است، و بکارگیری آن یک موضوع دیگر. برای بکارگیری استانداردها تعهد و فعالیت در سطح مدارس مورد نیاز است. به منظور دستیابی دانش‌آموزان به موفقیت‌های چشمگیر، فعالیت‌ها باید برنامه‌ریزی شده و بر اساس تحقیقات منتقل و ارزیابی شوند.

هنری<sup>۲</sup> و دیگران (۲۰۰۲) در مقاله‌ای با عنوان "نقش مدیر مدرسه‌ای با محیط سواد اطلاعاتی" حمایت مدیران مدارس یکی از عوامل کلیدی برای اجرای موثر برنامه‌های کتابخانه و سواد اطلاعاتی در مدارس است. وی همچنین خاطر نشان می‌سازد که یافته‌ها و دیگر یافته‌های حاصل از این پژوهش

<sup>1</sup> Galler, A.

<sup>2</sup> Henry

می‌تواند برای کتابداران و مدیران سراسر دنیا مفید باشد، زیرا این دو قشر از جامعه دوران سخت در تلاش برای ارائه خدمات اطلاع‌رسانی و آموزشی با کیفیت بالا هستند و بایستی در پیشرفت کاربران مستقل و باسواد کتابخانه سهم داشته باشند.

سفتان<sup>۱</sup> (۲۰۰۳) در مقاله‌ای با عنوان "یادگیری غیررسمی: ابزار یا شیوه؟" به بررسی ماهیت یادگیری غیررسمی از طریق مطالعه کودکان ۹ تا ۱۳ ساله پرداخته و استفاده آنها را از اتاقهای گفتگو<sup>۲</sup> در کلاس کامپیوتری که پس از ساعات مدرسه در آن حضور می‌یافتند بررسی کرده است. وی اعتقاد دارد که چنانچه این روش به عنوان یک "ابزار انتقادی" راهی برای ارتقاء آموزش رسمی نباشد ارزش خود را برای متخصصین تعلیم و تربیت از دست می‌دهد. سفتان در پایان مقاله خویش، عناصر اصلی یادگیری غیررسمی را به طور جزئی بررسی و دسته‌بندی کرده و گفتگوهای کودکان در موقعیت‌های یادگیری غیررسمی را در رابطه با ساختار آموزشی تجزیه و تحلیل می‌نماید.

زمانی (۱۳۸۴) در مقاله‌ای با عنوان "یاد دهی و یادگیری مهارت‌های فناوری اطلاعات در برنامه درسی" معتقد است که فناوری اطلاعات و ارتباطات در همه بخش‌های آموزش و پرورش، چالش‌هایی را برای سیاست‌گذاران، مدیران، معلمان و دانش‌آموزان به وجود آورده است. فناوری اطلاعات و ارتباطات در چگونگی آموزش و یادگیری دانش‌آموزان تاثیرگذار می‌باشد. این تاثیرات هنگامی موفقیت‌آمیز است که فراگیران، توانایی لازم را برای استفاده از این فناوری‌ها را داشته باشند. متخصصان دریافته‌اند که رویکرد تلفیق مهارت‌های فناوری اطلاعات و ارتباطات در برنامه درسی بسیار موثرتر از آموزش مهارت‌ها به شکل مجزا و به صورت موضوعات جداگانه است. آنها دریافته‌اند که مهارت‌های اطلاع‌رسانی هنگامی می‌تواند به طور موثر در برنامه درسی تلفیق شود که (۱) مهارت‌ها مستقیماً به محتوای برنامه و تکالیف درسی مرتبط باشند و (۲) مهارت‌ها به روش منطقی در الگوی اطلاع‌رسانی نظام مند در هم تنیده شوند. مهارت‌های تلفیق شده اطلاع‌رسانی باید به صورت گروهی در قالب طرح‌های مشارکتی، برنامه‌ریزی شوند و مدرسان و متخصصان آنها را تدریس کنند. آموزش مهارت‌های فناوری اطلاع‌رسانی باید در کل برنامه درسی لحاظ شود. متخصصان رسانه‌ها در کتابخانه، استادان رایانه و استادانی که دیگر درس‌های رشته کتابداری را تدریس می‌کنند باید با یکدیگر همکاری کنند تا درس‌هایی را طراحی کنند که مهارت‌های فناوری، مهارت‌های اطلاع‌رسانی و بازده‌های محتوای برنامه درسی را در بر داشته باشد. بررسی پیشینه‌ها نشان داد که به نظر همه محققان داشتن مهارت‌های سواد اطلاعاتی در عصر اطلاعات لازم است. در این میان دانش‌آموزان که در واقع آینده سازان جامعه هستند، اهمیت فوق‌العاده‌ای دارند.

<sup>1</sup> Sefton

<sup>2</sup> -chat rooms

آموزگاران، مدیران، کتابخانه‌های آموزشگاهی و سایر مراکز بایستی به هر صورتی که می‌توانند در آموزش مهارت‌های سواد اطلاعاتی به دانش‌آموزان کوشا باشند.

### تعاریف عملیاتی

در انجام پژوهش، اصطلاحاتی وجود دارد که تعریف آنها ضروری است.

**کتابخانه کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان:** در این پژوهش منظور آن دسته از کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهرستان اصفهان است که در اجرای طرح خودگردان فعالیت داشته‌اند.

**طرح خودگردان:** طرحی است که کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهرستان اصفهان با هدف فعال سازی مراکز در طول سال تحصیلی ارائه و اجرا می‌کند. در این طرح دانش‌آموزان دوره ابتدایی برخی دبستانها یک روز در هفته کلاسهای خود را در کتابخانه کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان مجری این تشکیل می‌دهند.

**کتابدار:** منظور از کتابدار در این پژوهش، آن دسته از کتابدارانی است که در کتابخانه‌های مجری طرح خودگردان کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهرستان اصفهان فعالیت می‌کنند.

**دانش‌آموز:** در این پژوهش منظور از دانش‌آموز، آن دسته از دانش‌آموزان دوره ابتدایی است که در طرح خودگردان شرکت می‌کنند.

**آموزگار:** در این پژوهش منظور از آموزگار، آن دسته از آموزگاران دوره ابتدایی می‌باشند که در طرح خودگردان فعالیت می‌کنند.

### روش پژوهش

این پژوهش از نوع کاربردی است، زیرا پیش‌بینی می‌شود که از نتایج حاصل از آن بتوان در سایر استانها استفاده کرد و طرح خودگردان را در آن استانها نیز اجرا نمود؛ همچنین در این پژوهش از روش پیمایشی توصیفی استفاده می‌شود. جامعه آماری این پژوهش کلیه کتابداران و آموزگاران شرکت‌کننده در طرح خودگردان کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهرستان اصفهان می‌باشند که تعداد آنها ۴۴ نفر است. به منظور گردآوری داده‌ها نیز از پرسشنامه محقق‌ساخته استفاده گردیده است، البته در طراحی این پرسشنامه از استانداردهای انجمن کتابخانه‌های مدارس آمریکا الگو برداری شده است.

در این پژوهش روایی ابزار گردآوری داده‌ها به تایید متخصصان کتابداری و اطلاع‌رسانی رسیده است و پایایی ابزار نیز با استفاده از ضریب پایایی آلفای کرونباخ  $0/88$  محاسبه گردید، که از پایایی مطلوبی برخوردار است.

این پژوهش از نوع پیمایشی است و به منظور تجزیه تحلیل داده‌ها از نرم افزار آماری SPSS و آمار توصیفی جهت اندازه گیری توزیع فراوانی، درصد و ترسیم جداول و نمودارها استفاده شده است. در این بخش لازم است به منظور دستیابی به اهداف پژوهش، پرسشهای پژوهش پاسخ داده شده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. اما پیش از پاسخ به پرسشها، آگاهی از برخی اطلاعات جمعیت شناختی مجریان این طرح ضروری به نظر می‌رسد.

## تجزیه و تحلیل داده‌ها

### جنسیت

بررسی جدول ۱ نشان می‌دهد که اکثریت شرکت کنندگان در این طرح دارای جنسیت مونث و تنها ۴/۵ درصد از آنها دارای جنسیت مذکر می‌باشند. همانطور که از داده‌های جدول استنباط می‌شود کتابداران و آموزگاران زن مشارکت چشمگیری در اجرای این طرح دارند.

جدول ۱. جدول توزیع فراوانی و درصد پاسخ دهندگان بر حسب جنسیت

جنسیت	فراوانی	درصد
زن	۴۲	۹۵/۵
مرد	۲	۴/۵
مجموع	۴۴	۱۰۰

### مدرک تحصیلی

جدول ۲ نشان می‌دهد، ۳۴/۱ درصد از پاسخ دهندگان دارای مدرک تحصیلی دیپلم و فوق دیپلم، ۲۹/۵ درصد لیسانس و ۲/۳ درصد نیز دارای مدرک تحصیلی فوق لیسانس می‌باشند.

جدول ۲. توزیع فراوانی و درصد پاسخ دهندگان بر حسب مدرک تحصیلی

مدرک تحصیلی	دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس	فوق لیسانس	مجموع
فراوانی	۱۵	۱۵	۱۳	۱	۴۴
درصد	۳۴/۱	۳۴/۱	۲۹/۵	۲/۳	۱۰۰



### تجربه کاری

داده‌های حاصل از جدول ۳ نشان می‌دهد که سابقه کاری ۱۱/۴ درصد آموزگاران و کتابداران شرکت‌کننده در این طرح ۱-۵ سال، ۲۵ درصد ۶-۱۰ سال، ۱۸/۲ درصد ۱۱-۱۵ سال، ۱۳/۸ درصد ۱۶-۲۰ سال و ۳۱/۸ درصد، بالاتر از ۲۰ سال بود.

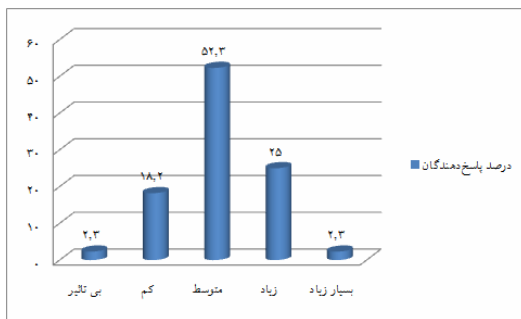
جدول ۳. توزیع فراوانی و درصد پاسخ دهندگان بر حسب تجربه کاری

سابقه کار	سال ۱-۵	سال ۶-۱۰	سال ۱۱-۱۵	سال ۱۶-۲۰	سال ۲۰ به بالا	مجموع
فراوانی	۵	۱۱	۸	۶	۱۴	۴۴
درصد	۱۱/۴	۲۵	۱۸/۲	۱۲/۸	۲۱/۸	۱۰۰

اکنون پس از بررسی اطلاعات جمعیت شناختی به تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از پژوهش که در واقع پاسخ پرسشهای پژوهش است، می‌پردازیم.

۱. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر ایجاد حس کنجکاوی و روحیه پرسشگری چقدر است؟

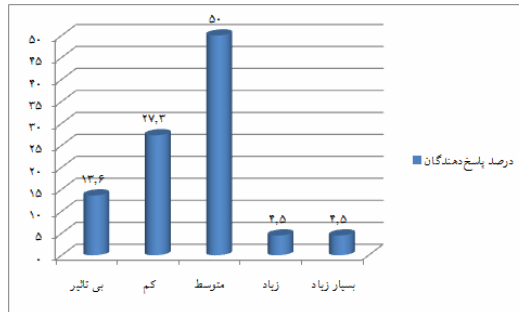
ارقام نمودار ۱ که حاصل نظرات کتابداران و آموزگاران می‌باشد، نشان می‌دهد که ۲/۳ درصد از پاسخ دهندگان بر این باورند که طرح خودگردان بر ایجاد حس کنجکاوی و روحیه پرسشگری دانش‌آموزان تاثیری ندارد، همچنین ۱۸/۲ درصد از پاسخ دهندگان تاثیر این برنامه‌ها را کم، ۵۲/۳ درصد متوسط، ۲۵ درصد زیاد و ۲/۳ درصد بسیار زیاد می‌دانند.



نمودار ۱- درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر ایجاد حس کنجکاوی و روحیه پرسشگری

۲. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر ایجاد آگاهی دانش‌آموزان از اهمیت دسترسی به اطلاعات مناسب چقدر است؟

از پاسخ دهندگان به این پرسش خواسته شده بود که میزان تاثیر برنامه‌های غیررسمی کانون را بر ایجاد آگاهی دانش آموزان از اهمیت دسترسی به اطلاعات مناسب اعلام کنند. پاسخ‌ها نشان داد که ۱۳/۶ درصد از پاسخ دهندگان اینگونه برنامه‌ها را بر ایجاد آگاهی دانش آموزان از اهمیت دسترسی به اطلاعات مناسب، موثر ندانسته‌اند؛ ۲۷/۳ درصد این تاثیر را کم، ۵۰ درصد متوسط، ۴/۵ درصد زیاد و ۴/۵ دیگر بسیار زیاد اعلام نموده‌اند. (نمودار ۲)



نمودار ۲- درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر آگاهی دانش آموزان از اهمیت دسترسی به اطلاعات مناسب

۳. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر نحوه انتخاب و جستجوی منابع اطلاعاتی مناسب توسط دانش آموزان چقدر است؟

جدول ۴- توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر نحوه انتخاب و جستجوی منابع اطلاعاتی مناسب توسط دانش آموزان

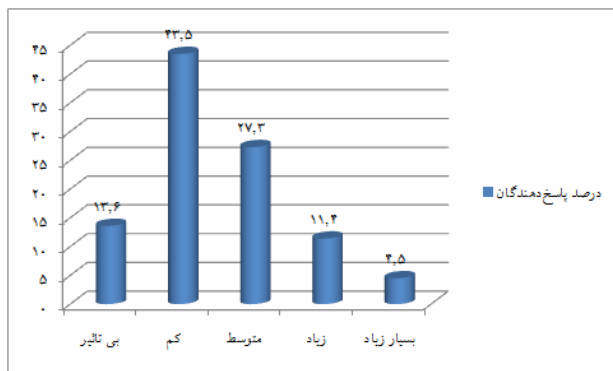
نحوه جستجو	انتخاب منابع		نحوه انتخاب منابع	
	فراوانی	درصد		فراوانی
تاثیر ندارد	۲	۴/۵	۲	۴/۵
کم	۱۵	۲۷/۳	۱۲	۳۴/۱
متوسط	۲۰	۵۰	۲۲	۴۵/۵
زیاد	۶	۱۱/۴	۵	۱۳/۶
بسیار زیاد	۱	۶/۸	۳	۲/۳

پرسش سوم پژوهش به دنبال بررسی تاثیر آموزشهای غیررسمی کانون بر نحوه انتخاب و جستجوی منابع اطلاعاتی مناسب توسط دانش آموزان بود. پس از انجام بررسی‌ها مشخص شد که در زمینه انتخاب و نحوه جستجوی منابع اطلاعاتی توسط دانش آموزان ۴/۵ درصد از پاسخ دهندگان برنامه‌های آموزش

غیررسمی کانون را بی تاثیر دانسته‌اند، همچنین تأمل در ارقام جدول ۴ نشان می‌دهد که ۲۷/۳ درصد از پاسخ دهندگان در زمینه انتخاب منابع اطلاعاتی این تاثیر را کم، ۵۰ درصد متوسط، ۱۱/۴ درصد زیاد و ۶/۸ درصد بسیار زیاد دانسته‌اند. در رابطه با تاثیر برنامه آموزشهای غیررسمی کانون بر شیوه جستجوی منابع اطلاعاتی مناسب توسط دانش آموزان، ۳۴/۱ درصد از پاسخ دهندگان این تاثیر را کم، ۴۵/۵ درصد متوسط، ۱۳/۶ زیاد، ۲/۳ درصد بسیار زیاد اعلام کرده‌اند.

۴. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی دانش آموزان در نقد و پالایش منابع اطلاعاتی چقدر است؟

بررسی نمودار ۳ بیانگر این امر است که ۱۳/۶ درصد از پاسخ دهندگان معتقدند که آموزشهای غیررسمی کانون موجب افزایش توانایی دانش آموزان در نقد و پالایش منابع اطلاعاتی نمی‌شود. ۴۳/۵ درصد از پاسخ دهندگان در این مورد، تاثیر آموزشهای غیررسمی کانون را کم، ۲۷/۳ درصد متوسط، ۱۱/۴ درصد زیاد و ۴/۵ درصد بسیار زیاد دانسته‌اند.



نمودار ۳. درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی دانش آموزان در نقد و پالایش منابع اطلاعاتی

۵. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی استفاده از انواع منابع اطلاعاتی توسط دانش آموزان چقدر است؟

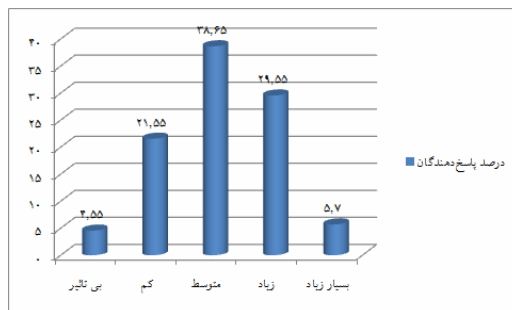
اعداد موجود در جدول ۵ فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی استفاده از انواع منابع اطلاعاتی توسط دانش آموزان را مشخص می‌کند. در این پژوهش منابع چاپی از منابع الکترونیکی تفکیک شده است. ۶/۸ درصد از پاسخ دهندگان برنامه‌های آموزشی غیررسمی

کانون، بر توانایی استفاده از منابع اطلاعاتی چاپی را توسط دانش آموزان بی تاثیر دانسته‌اند؛ ۴۰/۹ درصد تاثیر این برنامه‌ها را کم، ۳۴/۱ درصد متوسط، ۱۵/۹ درصد زیاد و ۲/۳ درصد بسیار زیاد اعلام نموده‌اند. همچنین، ۴/۵ درصد از پاسخ دهندگان برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی استفاده از منابع اطلاعاتی چاپی توسط دانش آموزان را بی تاثیر و ۳۴/۱ درصد این تاثیر را کم، ۴۷/۱ درصد متوسط، ۹/۱ درصد زیاد و ۴/۵ درصد بسیار زیاد بیان داشته‌اند.

جدول ۵. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی استفاده از انواع منابع اطلاعاتی توسط دانش آموزان

منابع الکترونیکی	منابع چاپی		استفاده از انواع منابع	
	فراوانی	درصد		فراوانی
تاثیر ندارد	۲	۶/۸	۳	۴/۵
کم	۱۵	۴۰/۹	۱۸	۳۴/۱
متوسط	۲۱	۳۴/۱	۱۵	۴۷/۱
زیاد	۴	۱۵/۹	۷	۹/۱
بسیار زیاد	۲	۲/۳	۱	۴/۵
مجموع	۴۴	۱۰۰	۴۴	۱۰۰

۶. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی تفکر انتقادی و خلاق دانش آموزان چقدر است؟

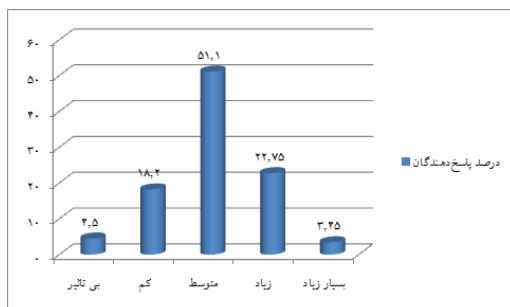


نمودار ۴ - درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی تفکر انتقادی و خلاق دانش آموزان

با تامل در نمودار ۴ مشخص می‌شود که، ۴/۵۵ درصد از پاسخ دهندگان برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی تفکر انتقادی و خلاق دانش‌آموزان را بی تاثیر دانسته‌اند؛ اما ۲۱/۵۵ درصد از پاسخ دهندگان بر این باورند که تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی تفکر انتقادی و خلاق دانش‌آموزان را کم، ۳۸/۶۵ درصد متوسط، ۲۹/۵۵ درصد زیاد و ۵/۷ درصد بسیار زیاد می‌باشد

۷. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی دانش‌آموزان در شرکت در کار گروهی به منظور انجام تحقیقات و تکالیف درسی چقدر است؟

۴/۵ درصد از پاسخ دهندگان بر این باورند که برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی دانش‌آموزان در انجام کار گروهی در قالب انجام تحقیقات و تکالیف درسی بی تاثیر است؛ اما بر خلاف نظر این افراد، ۱۸/۲ درصد از پاسخ دهندگان تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون را بر توانایی دانش‌آموزان در انجام کار گروهی کم، ۵۱/۱ درصد متوسط، ۲۲/۷۵ درصد زیاد و ۳/۴۵ درصد بسیار زیاد میدانند. پس به جرات می‌توان گفت که این برنامه‌ها بر توانایی دانش‌آموزان در شرکت در کار گروهی به منظور انجام تحقیقات و تکالیف درسی موثر است. (نمودار ۵)



نمودار ۵ - درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر توانایی دانش‌آموزان در انجام کار گروهی در قالب انجام تحقیقات و تکالیف درسی

۸. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر استفاده آگاهانه و مسئولانه از منابع اطلاعاتی توسط دانش‌آموزان چقدر است؟

اعداد و ارقام جدول ۶، تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر استفاده آگاهانه و مسئولانه از منابع اطلاعاتی توسط دانش‌آموزان را نشان می‌دهد. بررسی این جدول مشخص می‌کند ۲۲/۷ درصد از پاسخ دهندگان، برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون را بر استفاده آگاهانه و مسئولانه از منابع اطلاعاتی توسط دانش‌آموزان موثر نمی‌دانند، همچنین ۲۹/۵۵ درصد تاثیر چنین برنامه‌هایی را کم، ۳۰/۶۵ درصد متوسط، ۱۰/۲۵ درصد زیاد و ۶/۸۵ درصد از آموزگاران و کتابداران را نیز تاثیر برنامه‌های

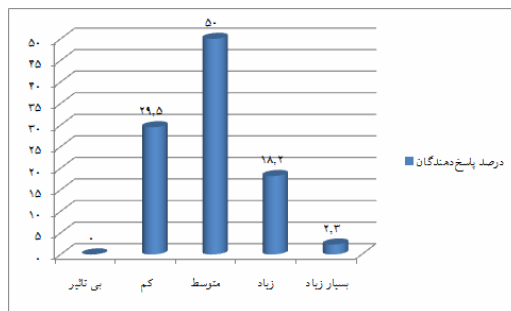
آموزشی غیررسمی کانون را بر استفاده آگاهانه و مسئولانه از منابع اطلاعاتی توسط دانش آموزان بسیار زیاد بیان کرده‌اند.

جدول ۶. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر استفاده آگاهانه و مسئولانه از منابع اطلاعاتی

استفاده آگاهانه و مسئولانه از منابع اطلاعاتی توسط دانش آموزان	تاثیر ندارد	کم	متوسط	زیاد	بسیار زیاد	مجموع
فراوانی	۱۰	۱۳	۱۴	۴	۳	۴۴
درصد	۲۲/۷	۲۹/۵۵	۳۰/۶۵	۱۰/۲۵	۶/۸۵	۱۰۰

۹. توزیع فراوانی و درصد تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر میزان استفاده دانش آموزان از انواع منابع اطلاعاتی چقدر است؟

داده‌های حاصل از نمودار ۶ نشان می‌دهد که همه پاسخ دهندگان بر این باورند که برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر میزان استفاده دانش آموزان از انواع منابع اطلاعاتی موثر است. البته ۲۹/۵ درصد از آموزگاران و کتابداران میزان تاثیر را کم، ۵۰ درصد متوسط، ۱۸/۲ درصد زیاد و ۲/۳ زیاد بسیار زیاد دانسته‌اند



نمودار ۶ - تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون بر میزان استفاده دانش آموزان از انواع منابع اطلاعاتی

### بحث و نتیجه‌گیری

بررسی داده‌های جمعیت‌شناختی این پژوهش نشان می‌دهد که وجود کتابداران و آموزگاران با تحصیلات بالای دانشگاهی جهت هر چه بهتر اجرا شدن این طرح ضروری است، همچنین تجربه کاری بالانیز از دیگر عوامل مهم در پیشبرد و شکوفایی هر چه بیشتر طرح خودگردان می‌باشد.

بررسی پاسخ پرسشهای پژوهش نشان داد، که اغلب پاسخ دهندگان برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون را بر ارتقاء بسیاری از مهارت‌های سواداطلاعاتی موثر می‌دانند. آنها بر این باورند که برنامه‌های آموزشی غیررسمی کانون موجب ایجاد حس کنجکاوی و روحیه پرسشگری، آگاهی دانش‌آموزان از اهمیت دسترسی به اطلاعات مناسب، بهبود شیوه‌های انتخاب و جستجوی منابع اطلاعاتی، توانایی استفاده از انواع منابع اطلاعاتی، توانایی تفکر انتقادی و خلاق، علاقه به شرکت در کارهای گروهی به منظور انجام تحقیقات و تکالیف و افزایش استفاده از انواع منابع اطلاعاتی می‌شود.

البته از نظر آموزگاران و کتابداران برنامه‌های آموزش غیررسمی کانون بر توانایی نقد و پالایش، استفاده آگاهانه و مسئولانه دانش‌آموزان از منابع اطلاعاتی تاثیر چندانی نداشته‌است.

نتایج این پژوهش همچنین نشان می‌دهد که اجرای برنامه‌های آموزشی غیررسمی می‌تواند به عنوان روش بسیار سودمندی موجب ارتقاء مهارت‌های سواداطلاعاتی دانش‌آموزان شده و توانایی‌های آنها را به عنوان یادگیرندگان مادام‌العمر افزایش دهد. بررسی‌ها حاکی از این امر است که این طرح صرفاً در شهرستان اصفهان و آن هم در تعداد اندکی از مدارس ابتدایی اجرا می‌شود؛ سایر مدارس ابتدایی شهرستان اصفهان و شهرهای سایر استانها نیز می‌توانند از این طرح الگو برداری نموده یا به این طرح پیوندند. با اجرای طرح خودگردان و سایر طرح‌های آموزش غیررسمی، آشنایی هرچه بیشتر آموزگاران و مدیران مدارس با چنین طرح‌هایی و فراهم نمودن امکانات و فضای لازم جهت اجرای اینگونه طرحها و در نهایت علاقمند کردن دانش‌آموزان برای حضور و شرکت فعال در برنامه‌های مربوط به آموزش غیررسمی می‌توان دانش‌آموزان باسواد اطلاعاتی تربیت نمود و آنها را برای حضور در جامعه و رویارویی با انواع مشکلات آماده کرد.

در پایان پیشنهاد می‌شود کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان سایر استانها نیز طرح‌هایی را برای آموزش غیررسمی دانش‌آموزان مدارس جهت افزایش مهارت‌های سواد اطلاعاتی طراحی و اجرا نمایند. همچنین آموزگاران و بویژه مدیران مدارس نیز می‌بایست به یاری کتابداران و مربیان کانون‌های پرورش فکری کودکان و نوجوانان بشتابند و در اجرای هرچه بهتر اینگونه طرحها با کتابداران کانون‌ها که در واقع متولیان اصلی چنین برنامه‌هایی هستند، همکاری نمایند.

#### منابع:

- پریخ، مهري (۱۳۸۶). آموزش سواد اطلاعاتی: مفاهيم، روشها و برنامه‌ها. تهران: نشر کتابدار.
- نوروزی چاکلی، عبدالرضا (۱۳۸۳). "سیاست‌های سواد اطلاعاتی در جوامع اطلاعاتی". مجموعه مقالات همایش آموزش استفاده کننده و توسعه سواد اطلاعاتی در کتابخانه‌ها. آستان قدس رضوی. مرکز اطلاعات و کتابخانه‌ها. مشهد، ۲۲-۲۳ اردیبهشت ۱۳۸۳. ص. ۲۳-۴۱
- زمانی، عشرت (۱۳۸۴). "یادگیری و یاددهی مهارت‌های فناوری اطلاعات در برنامه درسی. فصلنامه کتاب، جلد ۱۶ شماره ۱. صفحات ۱۷۳-۱۸۴.

- "American association of school librarians, AASL Standards for the 21st-Century Learner" (2007), available at: <http://www.ala.org/ala/aasl/aaslproftools/learningstandards/standards.cfm> (accessed 20 December 2007)
- Costa, A. L (1985). *developing minds: A resource book for teaching thinking*. Alexandria: Association for supervision and curriculum development.
- Doyle, C.S. (1994). *Information literacy in an information society: A concept for the information*. New York: ERI.
- Farmer, Lesley (2001). "Information literacy: a whole school reform approach". *67th IFLA Council and General Conference, Boston, United states, 16-25 August*.
- Galler, A. M. and Giguere, M. and Locke, J and Darwent, S (1997). "Information literacy: a prototype to be used in school libraries.". *63rd IFLA general conference, Copenhagen, Denmark 31 August- 5 September*.
- Henri, J. and Hay, L. and Oberg, D (2002). "The role of the principal in an information literate school community: findings from an international research project". *68th IFLA general conference, Glasgow, Scotland, 18-24 August*.
- Livingstone, D. (1999) "exploring the icebergs of adult learning: Findings of the first Canadian survey of informal learning practices". *CJSAE*. Volume 13, Number 2, Pp 49-72.
- Sefton-G. J. (2003) "Informal Learning: substance or style?" *Teaching Education*, Volume 14, Number 1.

به این مقاله به این صورت استناد کنید:

افشار، مینا و دانش، فرشید (۱۳۸۷). "بررسی تاثیر برنامه‌های آموزشی غیررسمی کتابخانه‌های کانون پرورش فکری کودکان و نوجوانان شهر اصفهان بر ارتقاء سواد اطلاعاتی دانش‌آموزان از دیدگاه کتابداران و آموزگاران". فصلنامه پیام کتابخانه.

۹۸-۸۳: (۱)۵۴